

TANQIDIY NAZAR, TAHLILY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

O'ZBEK VA INGLIZ ADABIYOTIDA HIKOYA JANRINING SHAKLLANISH BOSQICHLARI

Abduvoxidov Asrorjon Abdug'afforjon o'g'li

Is'hoqxon Ibrat nomidagi Namangan davlat chet tillari instituti magistranti

Telefon: +998912808352

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada o'zbek va ingliz adabiyotida hikoya janrining shakllanish bosqichlari, uning tarixiy taraqqiyoti hamda badiiy xususiyatlari qiyosiy jihatdan tahlil qilinadi. O'zbek adabiyotida hikoya janri xalq og'zaki ijodi, rivoyat, ertak va qissa janrlari negizida shakllangan bo'lsa, ingliz adabiyotida short story janri folklor, ballada va novella an'analari asosida rivojlandi. Maqolada har ikki adabiyotdagi hikoya janrining rivojlanish bosqichlari, yetakchi namoyandalari va badiiy xususiyatlari tahlil etiladi.

KALIT SO'ZLAR: *hikoya, short story, rivoyat, novella, o'zbek adabiyoti, ingliz adabiyoti, qiyosiy tahlil, janr, badiiy xususiyat.*

АННОТАЦИЯ

В данной статье рассматриваются этапы формирования жанра рассказа в узбекской и английской литературе, его историческое развитие и художественные особенности в сравнительном аспекте. В узбекской литературе жанр рассказа сформировался на основе устного народного творчества, преданий, сказок и повестей, тогда как в английской литературе short story развивался под влиянием фольклора, баллад и новеллистических традиций. В статье анализируются этапы развития жанра рассказа, ведущие представители и художественные особенности в обеих литературах.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: *рассказ, short story, предание, новелла, узбекская литература, английская литература, сравнительный анализ, жанр, художественные особенности.*

ABSTRACT

This article examines the stages of the formation of the short story genre in Uzbek and English literature, its historical development, and artistic features from a comparative perspective. In Uzbek literature, the story genre developed on the basis of folklore, legends, fairy tales, and novella traditions, while in English literature the short story evolved under the influence of folklore, ballads, and novella traditions. The article analyzes the stages of development of the story genre, its leading representatives, and artistic features in both literatures.

KEYWORDS: *story, short story, legend, novella, Uzbek literature, English literature, comparative analysis, genre, artistic features.*

KIRISH

Hikoya janri badiiy adabiyotning eng qadimiy va ommabop janrlaridan biri hisoblanadi [7]. Insoniyatning ilk badiiy tafakkuri xalq og‘zaki ijodi namunalarida namoyon bo‘lgan bo‘lsa, keyinchalik yozma adabiyot taraqqiyoti bilan hikoya mustaqil janr sifa tida shakllandi. Hikoya janrining asosiy xususiyati voqelikni ixcham, aniq va badiiy jihatdan ta’sirchan tarzda ifodalashdan iboratdir.

O‘zbek adabiyotida hikoya janri qadimiy rivoyatlar, afsonalar, ertaklar va qissalar bilan chambarchas bog‘liq holda rivojlandi [6]. Ayniqsa, jadid adabiyoti davrida hikoya janri yangi bosqichga ko‘tarilib, zamonaviy badiiy tafakkurning muhim shakliga aylandi. Ingliz adabiyotida esa short story janri XVIII–XIX asrlarda mustaqil janr sifatida shakllanib, Edgar Allan Poe, Charles Dickens, O. Henry va boshqa adiblar ijodida mukammal badiiy shaklga ega bo‘ldi [3; 4; 8].

O‘zbek adabiyotida hikoya janrining shakllanish bosqichlari

Xalq og‘zaki ijodi davri

O‘zbek hikoyachiligining ildizlari xalq og‘zaki ijodiga borib taqaladi. Rivoyatlar, afsonalar, ertaklar va latifalarda hikoya janriga xos bo‘lgan syujet, obraz va voqeabandlik elementlari mavjud bo‘lgan [6]. Masalan, xalq orasida keng tarqalgan Alpomish, Go‘ro‘g‘li, Rustamxon kabi dostonlarda kichik hikoyaviy parchalar va mustaqil voqealar ko‘plab uchraydi.

Rivoyat va afsonalarda voqea qisqa, mazmunan lo‘nda va ma’naviy xulosa bilan yakunlangan. Bu esa keyinchalik hikoya janrining shakllanishiga asos bo‘ldi.

XIX asr oxiri – XX asr boshlarida hikoya janri

XIX asrning oxiri va XX asr boshlarida jadidchilik harakati ta’sirida o‘zbek adabiyotida yangi nasriy janrlar shakllandi. Hikoya janri ham aynan shu davrda mustaqil adabiy shakl sifatida rivojlana boshladi.

Bu davrda Mahmudxo‘ja Behbudiy, Abdulla Avloniy, Fitrat kabi jadid adiblari hikoyaga yaqin bo‘lgan nasriy asarlar yaratdilar [9]. Ularning asarlarida ma’rifatparvarlik, jamiyatdagi ijtimoiy muammolar va inson tarbiyasi masalalari asosiy mavzu sifatida ko‘tarildi.

Sovet davrida hikoya janri

Sovet davri o‘zbek hikoyachiligida yangi bosqichni boshlab berdi. Ayniqsa, Abdulla Qahhor hikoya janrining eng yirik vakili sifatida tanildi [1]. Uning “O‘g‘ri”, “Bemor”, “Anor”, “Dahshat” kabi hikoyalari o‘zbek hikoyachiligini yangi badiiy darajaga olib chiqdi.

Shuningdek, G‘afur G‘ulom, Oybek, Said Ahmad, O‘tkir Hoshimov va Shukur Xolmirzayev kabi adiblar hikoya janrini psixologik, falsafiy va ma’naviy jihatdan boyitdilar [2; 10; 11]. Bu davr hikoyalarida oddiy inson hayoti, ichki kechinmalar, jamiyat muammolari va axloqiy masalalar chuqur yoritildi.

Mustaqillik davrida hikoya janri

Mustaqillik yillarida o‘zbek hikoyachiligi yangi mavzular va badiiy izlanishlar bilan boyidi. Erkin A‘zam, Nazar Eshonqul, Xurshid Do‘stmuhammad, Isajon Sulton kabi yozuvchilar hikoya janrida yangicha uslub va falsafiy qarashlarni namoyon etdilar.

Bu davr hikoyalarida insonning ichki dunyosi, milliy qadriyatlar, tarixiy xotira, mustaqillik g'oyasi va zamonaviy jamiyat muammolari yetakchi mavzuga aylandi.

Ingliz adabiyotida hikoya janrining shakllanish bosqichlari

Folklor va ilk nasriy an'analar

Ingliz hikoyachiligining ilk manbalari xalq ertaklari, afsonalar, balladalar va diniy rivoyatlarga borib taqaladi. O'rta asrlarda Geoffrey Chaucerning "Canterbury Tales" asari hikoyachilik an'analarining rivojlanishida muhim rol o'ynadi [8].

Mazkur asarda turli qatlam vakillarining hayoti, xarakteri va dunyoqarashi kichik hikoyalar orqali ifodalangan. Bu jihat keyingi short story janrining shakllanishiga zamin yaratdi.

XVIII–XIX asrlarda short story janrining rivojlanishi

XVIII–XIX asrlarda ingliz adabiyotida short story mustaqil janr sifatida shakllandi. Daniel Defoe, Jonathan Swift va Charles Dickens kabi adiblar kichik hajmli nasriy asarlar yaratdilar.

Edgar Allan Poe short story nazariyasiga katta hissa qo'shib, hikoya "bir o'tirishda o'qib tugatish mumkin bo'lgan, yagona badiiy ta'sirga ega asar" bo'lishi kerakligini ta'kidlagan [3]. Poe hikoyalarida sirli voqealar, psixologik kechinmalar va dramatik yakun ustuvor ahamiyatga ega.

Shuningdek, O. Henry hikoyalarida kutilmagan yakun, Anton Chekhov hikoyalarida esa ruhiy holat va ichki konfliktlar asosiy o'rin egallaydi. Bu an'analar keyinchalik ingliz hikoyachiligiga katta ta'sir ko'rsatdi.

XX asr va zamonaviy hikoyachilik

XX asrda ingliz hikoyachiligi modernizm va postmodernizm ta'sirida rivojlandi [12; 13; 14]. James Joyce, Katherine Mansfield, Virginia Woolf kabi yozuvchilar hikoyada ongoqimi, psixologik tasvir va ichki monolog usullaridan foydalandilar.

Zamonaviy ingliz hikoyachiligida esa insonning yolg'izligi, global muammolar, texnologiya, migratsiya va identiklik masalalari keng yoritilmoqda.

O'zbek va ingliz hikoyachiligining qiyosiy tahlili

O'zbek va ingliz adabiyotida hikoya janrining shakllanish jarayoni turli tarixiy va madaniy omillar bilan bog'liq bo'lsa-da, ular orasida umumiy jihatlar ham mavjud.

Birinchidan, har ikki adabiyotda hikoya janri xalq og'zaki ijodi asosida shakllangan. O'zbek adabiyotida rivoyat, afsona va ertaklar, ingliz adabiyotida esa ballada, legend va folktalelar hikoyachilikning dastlabki manbasi bo'lgan.

Ikkinchidan, har ikki adabiyotda hikoya janri ijtimoiy hayotni, inson ruhiyati va axloqiy muammolarni yoritishda muhim vosita bo'lib xizmat qilgan.

Farqli jihati shundaki, ingliz adabiyotida short story janri nazariy jihatdan erta shakllangan va badiiy tajriba jihatidan keng rivojlangan. O'zbek adabiyotida esa hikoya janri asosan XX asr boshlarida mustaqil janr sifatida rivoj topgan.

Ikki asar misolida tahlil qilib ko'rildi va farq va o'xshashliklar aniqlandi.

Abdulla Qahhorning "O'g'ri" hikoyasi

TANQIDIY NAZAR, TAHLILY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'UYALAR

Abdulla Qahhorning “O‘g‘ri” hikoyasi o‘zbek hikoyachiligining eng mukammal namunalaridan biri hisoblanadi [1]. Asarda oddiy bir oilaning ho‘kizi o‘g‘irlanishi voqeasi orqali jamiyatdagi adolatsizlik, kambag‘allik va insoniy munosabatlar tasvirlanadi.

Hikoyaning asosiy qahramoni Qobil bobo bo‘lib, uning ho‘kizi yo‘qoladi. Oddiy voqea sifatida boshlanadigan hikoya asta-sekin jamiyatdagi turli mansabdorlar, ellikboshi, amin, pristav va boshqa shaxslarning poraxo‘rligi hamda loqaydligini ochib beradi. Qobil boboning muammosi bilan hech kim chin dildan qiziqmaydi. Aksincha, undan foydalanishga urinadi.

Asarda hikoya janriga xos bo‘lgan ixchamlik, aniq syujet va kuchli drammatizm yaqqol ko‘rinadi. Abdulla Qahhor voqeani ortiqcha tafsilotlarsiz, sodda, ammo ta‘sirchan tasvirlaydi. Ayniqsa, hikoya yakunidagi achchiq kinoya asarning badiiy kuchini oshiradi.

“O‘g‘ri” hikoyasi orqali Abdulla Qahhor o‘zbek hikoyachiligida realizmning kuchli namunalaridan birini yaratgan. Hikoya o‘zbek adabiyotida kichik hajmli nasriy asar ham katta ijtimoiy mazmuni ifodalay olishini ko‘rsatadi.

Edgar Allan Poening “The Tell-Tale Heart” hikoyasi tahlili

Edgar Allan Poening “The Tell-Tale Heart” hikoyasi ingliz-amerika hikoyachiligining mashhur namunalaridan biridir [3]. Hikoyada qotillik qilgan shaxsning ichki ruhiy holati, qo‘rquvi va vijdon azobi tasvirlanadi.

Asar birinchi shaxs tilidan hikoya qilinadi. Qahramon o‘zini aqlli va hushyor deb hisoblaydi, ammo uning gaplari va harakatlari asta-sekin ruhiy nosog‘lom ekanini ko‘rsatadi. U qariya odamning “ko‘zi”ni yoqtirmagani uchun uni o‘ldiradi. Qotillikdan keyin esa politsiya kelganida, u qariyaning yurak urishini eshitayotgandek bo‘ladi va oxir-oqibat jinoyatini tan oladi.

Mazkur hikoyada Edgar Allan Poe psixologik tasvir va dramatik taranglikni juda kuchli qo‘llaydi. Hikoyaning butun mazmuni bitta voqea atrofida qurilgan bo‘lib, bu short story janrining asosiy talablaridan biridir. Poe hikoya “bir o‘tirishda o‘qib tugatiladigan va yagona ta‘sir uyg‘otadigan asar” bo‘lishi kerakligini ta‘kidlagan edi. “The Tell-Tale Heart” aynan shu nazariya qarashning mukammal namunasi hisoblanadi.

Bu hikoya ingliz hikoyachiligida psixologik short story janrining rivojlanishiga katta ta‘sir ko‘rsatgan.

Demak, o‘zbek va ingliz adabiyotida hikoya janri uzoq tarixiy taraqqiyot yo‘lini bosib o‘tgan. Har ikki adabiyotda hikoya janri xalq og‘zaki ijodi asosida shakllanib, keyinchalik yozma adabiyotning mustaqil va muhim janriga aylangan.

O‘zbek hikoyachiligida jadid adabiyoti va sovet davri muhim rol o‘ynagan bo‘lsa, ingliz hikoyachiligida XVIII–XIX asrlardagi realizm va modernizm jarayonlari hal qiluvchi ahamiyat kasb etgan. Bugungi kunda esa har ikki adabiyotda hikoya janri inson ruhiyati va zamonaviy jamiyat muammolarini aks ettiruvchi yetakchi janrlardan biri bo‘lib qolmoqda.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILY TAFAKKUR VA INNOVATSION G‘OYALAR

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Abdulla Qahhor. Asarlar. 5 jildlik. 3-jild. – Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi Adabiyot va san‘at nashriyoti, 1987.
2. O‘tkir Hoshimov. Dunyoning ishlari. – Toshkent: Sharq, 2005.
3. Edgar Allan Poe. Selected Stories. – London: Penguin Books, 2003.
4. O. Henry. Short Stories. – New York: Dover Publications, 2004.
5. Karimov N. XX asr o‘zbek adabiyoti tarixi. – Toshkent: O‘qituvchi, 1999.
6. Solijonov Y. Adabiyotshunoslik asoslari. – Toshkent: O‘zbekiston, 2010.
7. Fitrat. Tanlangan asarlar. – Toshkent: Ma’naviyat, 2000.
8. Baldick C. The Oxford Dictionary of Literary Terms. – Oxford: Oxford University Press, 2015.

